

Richard Wagner

GÖTTERDÄMMERUNG

Astrid Varnay Brünnhilde **Bernd Aldenhoff** Siegfried **Ludwig Weber** Hagen **Heinrich Pflanzl** Alberich **Hermann Uhde** Gunther **Martha Mödl** Gutrune, Derde Norn **Elisabeth Höngen** Waltraute **Elisabeth Schwarzkopf** Woglinde **Hanna Ludwig** Wellgunde **Hertha Töpper** Flosshilde **Ruth Siewert** Eerste Norn **Ira Malaniuk** Tweede Norn

Koor en orkest van het Bayreuth Festival o.l.v. Hans Knappertsbusch

Testament SBT 4175. Live opname van 4 augustus 1951.

4 CD's, Mono opname, ADD, Duur: 281 min.

EEN VERLOREN GEWAAND TESTAMENT

In 1951 werden de Bayreuther Festspiele nieuw leven ingeblazen. In 1942 was daar voor het laatst één Ring-cyclus opgevoerd. Götterdämmerung ging er gek genoeg vier keer, terwijl de gehele cyclus maar één maal ging. In 1943 en 1944 waren er Kriegsfestspiele met alleen Die Meistersinger von Nürnberg. Zes jaar lang waren er geen Festspiele totdat Wieland en Wolfgang Wagner de leiding op hun schouders namen. Naast Die Meistersinger werden Parsifal en de gehele Ring des Nibelungen opgevoerd. Film-registratie was er nog niet, wel waren Columbia (nu EMI) en de Engelse firma DECCA (die toen een associatie was aangegaan met het Duitse bedrijf Teldec) aanwezig om Die Meistersinger von Nürnberg en Parsifal op de plaat vast te leggen. Over de opname van de Ring zijn nooit officiële contracten afgesloten. Wel kreeg John Culshaw van Decca en van de gebroeders Wagner toestemming om de eerste cyclus op te nemen. Hans Knappertsbusch (exclusief onder contract bij DECCA) had de muzikale leiding van deze eerste cyclus en Herbert von Karajan (met een exclusief EMI-contract) dirigeerde de tweede en laatste Ring-cyclus van 1951.

Het orkest bestond uit musici komende uit ensembles verspreid over heel Duitsland. Dat was toen nog mogelijk, omdat de Muur nog moest worden gebouwd. Het koor bestond uit 100 leden die uit heel Duitsland afkomstig waren en werd voor sommige werken, waartoe ook Götterdämmerung behoorde, uitgebreid met 110 zangers uit Bayreuth. Wilhelm Pitz, uit Aken, nam vanaf 1951 de leiding van het Festspielchor op zijn schouders. Zo te horen had Wilhelm Pitz het koor goed voorbereid en dat maakt het tweede bedrijf tot een groot genot. Het koor zou in latere jaren allemaal nog net iets beter en verfijnder gaan klinken.

Koor en orkest werkten overigens op 29 juli mee aan een gala-uitvoering van Beethovens Negende Symfonie. Vier solisten van de Festspiele zongen mee in de Finale. Wilhelm Furtwängler was de dirigent van die uitvoering. In 1954 keerde hij terug naar het Bayreuther Festspielhaus om er opnieuw een uitvoering te dirigeren van Beethovens laatste symfonie. De uitvoering van 29 juli 1951 verscheen in 1955 op de markt, een jaar na Furtwänglers dood. Twee jaar geleden gaf EMI deze opnieuw uit in de serie Great Recordings of the Century. De volgende dag, zaterdag 30 juli 1951 dirigeerde Hans Knappertsbusch voor de eerste keer in Bayreuth. In

1911-12 zou hij er als assistent van Hans Richter werkzaam zijn geweest.

De Wagner-opera waarmee Neu-Bayreuth opende, was Parsifal. John Culshaw en collega's maakten er een plaat-opname van. Daartoe werden dan wel alle voorstellingen en repetities opgenomen, zodat er dus één ideale opname van kon worden geproduceerd. Op de avonden van 31 juli, 1,2 en 4 augustus dirigeerde Knappertsbusch de allereerste Ring-cyclus. Zondag 5 augustus ging de eerste Meistersinger (onder Karajan) van start.

Walter Legge (Columbia/EMI) zou in 1952, in Bayreuth, de Ring onder leiding van zijn troetel-dirigent Karajan opnemen. Dat liep mis: Karajan dirigeerde in dat jaar alleen maar Tristan und Isolde. Nadien verscheen hij niet meer in de Mystieke Afgrond. Van de door Karajan gedirigeerde cyclus bracht Columbia (EMI) alleen de derde akte van Die Walküre uit. Samen met Die Meistersinger uit hetzelfde jaar (1951) is dat Karajans officiële Bayreuther discografie. Er zijn echter bij Melodram wel een complete Rheingold en Siegfried verschenen. Wellicht gaat het in die gevallen om radio-uitzendingen.

Van de Knappertsbusch-Ring uit 1951 was bekend dat de opname van Götterdämmerung zeer geslaagd zou zijn. Culshaw bericht erover in zijn boekje *Ring Resounding* (pp.40-44). Gedurende de opnamen van de eerste drie Ring-delen ging er het een en ander mis. Soms verliep de voorstelling verre van foutloos, soms liet de techniek de opname-crew in de steek. Tijdens Götterdämmerung verliep alles op rolletjes, buiten de incidentele missertjes die nu eenmaal horen bij een live-opname. Hoe dan ook: wat het eigenlijke begin van de eerste complete commerciële opname van Der Ring des Nibelungen had moeten worden bleef tot voor kort op de planken liggen. De firma Testament, die in licentie van EMI oude opnamen in zo goed mogelijke staat op cd uitbrengt, heeft met toestemming van DECCA (de eigenaar van de opname) en EMI (bij wie o.a. Elisabeth Schwarzkopf onder contract stond) de opname voor het eerst op de markt gebracht. Opname-technisch is er verbluffend vakwerk geleverd. De opname is weliswaar mono, maar een vergelijking met de niet-officiële opnamen van Bayreuth 1956 (op Music & Arts CD 1009 [13 cd's]) maakt al bij de inzet van het Vorspiel duidelijk dat het geluid van Bayreuth 1951 stukken beter is. De klank is warmer, en meer direct dan die van de radio-uitzendingen uit de jaren '50. Omdat DECCA-klankregisseur Ken Wilkinson microfoons in het dak van het auditorium en in de buurt van de zangers en de orkestbak kon plaatsen had DECCA een technische voor-sprong op EMI.

Vocaal is er heel veel moois te genieten. We hebben Astrid Varnay en Martha Mödl in topvorm. Bovendien debuteerden de beide dames dat jaar in Bayreuth. Eerlijk gezegd heeft Varnay een Brünnhilde van dit niveau in de door Knappertsbusch gedirigeerde Ring-opnamen uit Bayreuth niet meer gehaald. Bernd Aldenhoffs Siegfried is zeer mooi gezongen, gezegend met een krachtig geluid en een jeugdig enthousiasme. Martha Mödl als Gutrune en als Dritte Norn: kan het nog luxer? Hermann Uhde zet een Gunther neer waar je niet om heen kunt. De Hagen van Ludwig Weber is sinister. Weber zingt deze rol zonder tot een klaroen-achtig geluid te komen dat we zo goed kennen van Josef Greindl. Heinrich Pflanzl zet een bezorgde Alberich neer. De Waltraute van Höngen is warm van timbre. Met Varnay brengt zij een familietwist waar de vonken van af springen. De Rheintöchter en Nornen zijn ieder voor zich uitstekend bezet.

heeft gezorgd voor een auditief grootse Bayreuth-ervaring. Fantastisch!

Johan Maarsingh

Men moet bedenken dat dit echt de allereerste Götterdämmerung in het na-oorlogse Bayreuth is! Des te groter is mijn enthousiasme voor het orkest dat een verpletterende indruk maakt tijdens ontelbare momenten in deze opname. Er gaat wel eens iets fout: een inzet komt wel eens te laat, soms gaat het niet precies zuiver. Wie daar zwaar aan tilt, moet bij de Solti-opname zijn die Culshaw in 1964 in Wenen onder studio-omstandigheden maakte. Onder Knappertsbusch is dit, voor mij, de mooiste, gloedvolste, meest aangrijpende Götterdämmerung die ik ken. Let wel: de opnamen uit 1955 (München, met Birgit Nilssons eerste Brünnhilde in Duitsland [Orfeo]), en uit Bayreuth (1956, 1957 en 1958) wil ik niet kwijt. Wie echter één opname van de Götterdämmerung onder Hans Knappertsbusch wil hebben dient deze opname uit 1951 aan te schaffen. De klank is geheel vrij van ruis en vervorming is nergens aanwezig. De grote hoeveelheid galm bij de stemmen in de scène met de Rheintöchter hangt misschien samen met de positie van de zangers op het toneel in het Festspielhaus. Deze opname laat in het orkest lage tonen horen, die ik bij menige DDD-opname veelvuldig mis. Technisch is deze opname in één woord: OVERWELDIGEND!

Het begeleidend boekwerk biedt een interessant artikel over het ontstaan van deze opname. Biografieën van de zangers en de dirigent, synopsis en de complete tekst in Duits en Engels. De volledige bezetting van het orkest van de Bayreuther Festspiele wordt eveneens vermeld, iets dat jammer genoeg niet is gebeurd met het koor.

Er is een komische fout gemaakt voor wat betreft de datum van de opname. Op het doosje met de cd's, het boekwerk en de kartonnen schijfdoos staat aangegeven: Sonntag 4 august[us] 1951. Op het programma-blad, dat verkleind is afgedrukt op het vouwblaadje in het cd-doosje, staat echter: Sonnabend, den 4. August 1951. Sonnabend betekent: zaterdag. De opgenomen voorstelling vond dus plaats op zaterdag 4 augustus 1951. Datzelfde programma-blad geeft ook aan dat de tempi van Knappertsbusch beduidend lager zijn, dan waarop men in de tijdsplanning had gerekend. Indien de lengte per pauze een uur was -zoals nu het geval is- dan zou de eerste akte slechts 1 uur en 50 minuten hebben geduurd. Kna doet echter ruim 2 uur en 8 minuten over het eerste bedrijf. Het tweede bedrijf (waarmee cd 3 begint) duurt ruim 69 minuten in plaats van een uur. Akte drie tenslotte duurt ruim 82 minuten. Culshaw